

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ФІЛОЛОГІЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПИСЬМОВОМУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ PRINCIPLES OF DEVELOPING SCIENTIFIC AND TECHNICAL TRANSLATION COMPETENCE IN PROSPECTIVE BACHELORS OF PHILOLOGY

У статті проаналізовано принципи формування в майбутніх бакалаврів філології компетентності в письмовому науково-технічному перекладі. Розкрито сутність принципів індивідуалізації, міжособистісної взаємодії, розвитку автономії й рефлексивності в межах особистісно-діяльнісного підходу. Висвітлено принципи інтегративності й поетапного розвитку професійної компетентності як складники компетентнісного підходу. Описано принципи моделювання, проблемності, поєднання нових і традиційних педагогічних технологій та єдність навчання і виховання, необхідні для реалізації контекстного підходу. У межах комунікативно-когнітивного підходу розглянуто зміст таких принципів, як комунікативність, когнітивна активність і компаративність.
Ключові слова: письмовий науково-технічний переклад, бакалаври філології, майбутні перекладачі, компетентність, принцип.

проблемности, сочетания новых и традиционных педагогических технологий, единства обучения и воспитания, необходимые для реализации контекстного подхода. В рамках коммуникативно-когнитивного подхода рассмотрены такие принципы, как коммуникативность, когнитивная активность и компаративность.

Ключевые слова: письменный научно-технический перевод, бакалавры филологии, будущие переводчики, компетентность, принцип.

The article analyses the principles of developing scientific and technical translation competence in prospective Bachelors of Philology. Within the learner-centered and activity-based approach, the essence of individualization, interpersonal interaction, students' autonomy development and reflection principles is revealed. Integration and stage-by-stage professional competence development as constituents of the competence-based approach are highlighted. The principles of simulation, problem-based learning, innovative and traditional educational techniques combination, training and educating unity, necessary for implementing the context-based approach, are described. Within the communicative-cognitive approach, such principles as communication, cognitive activity and comparativeness, are discussed.

Key words: scientific and technical translation, Bachelors of Philology, prospective translators, competence, principle.

УДК 378.016:811'255

Стрілець В.В.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри іноземної філології та перекладу

Полтавського національного

технічного університету

імені Юрія Кондратюка,

докторант кафедри методики

викладання іноземних мов

й інформаційно-комунікаційних технологій

Київського національного

лінгвістичного університету

В статтю проаналізовані принципи формування у майбутніх бакалаврів філології компетентності в письмовому науково-технічному перекладі. Розкрито сутність принципів індивідуалізації, міжособистісної взаємодії, розвитку автономії й рефлексивності в межах особистісно-діяльнісного підходу. Висвітлено принципи інтегративності й поетапного розвитку професійної компетентності як складники компетентнісного підходу. Описано принципи моделювання,

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Формування в студентів спеціальності 035 «Філологія» спеціалізації 035.041 «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська» компетентності в письмовому науково-технічному перекладі є відповіддю на соціальне замовлення на письмових перекладачів для різних галузей економіки (нафтогазової, будівельної, машинобудівної тощо), які активно розбудовують міжнародні зв'язки з відповідними закордонними підприємствами. Розроблення методики формування вказаної компетентності потребує окреслення принципів навчання як системи вихідних вимог і правил, які надають процесу професійної підготовки цілісності [2, с. 57], визначаючи зміст, форми, методи, напрям педагогічного впливу на особистість, характер зв'язку окремих елементів [7, с. 93–94], і виконання яких забезпечує досягнення цілей навчання [2, с. 57].

У процесі фахової підготовки майбутніх письмових перекладачів науково-технічних текстів, безсумнівно, мають бути реалізовані дидактичні принципи навчання іноземних мов і культур: наочності, міцності, свідомості, науковості, активності,

виховного навчання, систематичності й послідовності, врахування індивідуальних особливостей студентів, доступності й посиленості, міждисциплінарної координації, міжкультурної взаємодії [6, с. 110]. Дидактичні принципи повинні доповнюватися загальнометодичними принципами, які, як зазначає Н. Гавриленко [4, с. 30], набувають специфічних ознак, а також принципами, характерними для підготовки письмових перекладачів науково-технічних текстів. Саме дві останні групи принципів цікаві для сучасних досліджень проблеми формування в майбутніх бакалаврів філології компетентності в письмовому перекладі науково-технічних текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Новітні наукові розвідки з методики навчання перекладу та формування професійних перекладацьких компетентностей у студентів-філологів і студентів нелінгвістичних спеціальностей базуються на підходах і відповідних їм принципах навчання / формування, вибір яких залежить від мети дослідження. Так, А. Леонова пропонує систему принципів формування в студентів-філологів організаційно-інформаційної компетентності

в межах особистісно-діяльнісного, контекстно-компетентнісного, комунікативно-когнітивного й модульного підходів: принципи інтегративності, міждисциплінарності, організації орієнтувальної діяльності, взаємодії суб'єктів освітнього процесу, розвитку навчальної автономії студентів, особистісного включення студентів у навчальну діяльність, урахування контекстів професійної діяльності перекладача, поліфункціональності вправ, відповідності завдань мовленнєво-мисленнєвій діяльності, когнітивної візуалізації, модульності, гнучкості, практичної спрямованості, реалізації зворотного зв'язку [5, с. 95–101]. О. Попова, спираючись на культурологічний, контекстний і компетентнісний підходи, виділяє такі спеціальні принципи професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх перекладачів китайської мови: принцип когнітивно-автоматизованого оволодіння лінгво-комунікативними вміннями, принцип інтеграції навчання різних видів мовленнєвої діяльності й різних видів перекладу, принцип навчання професійно спрямованої діяльності конкретно-мовленнєвого різновиду [8, с. 138]. А. Бударіна в процесі підготовки майбутніх лінгвістів-перекладачів виокремлює принцип рефлексивності [1], а також принципи моделювання й інтеграції для застосування педагогічних технологій у цьому процесі [2]. О. Новікова пропонує організувати самостійну роботу майбутніх перекладачів на основі принципів комунікативної спрямованості, інтегративності, професійної спрямованості та мовленнєво-мисленнєвої активності [7, с. 94–95]. У рамках особистісно-діяльнісного підходу А. Христюбова виділяє принципи організації орієнтувальної діяльності студента та послідовного моделювання змісту професійної діяльності, а в межах комунікативно-когнітивного підходу – принципи комунікативної спрямованості (діяльнісної основи навчання, комплексності, автентичності, функціональності) та принципи когнітивної спрямованості (когнітивної активності, зіставного аналізу, свідомості, спіралеподібної прогресії) [13, с. 14].

Н. Суханова рекомендує навчати студентів технічних спеціальностей письмового перекладу науково-технічних текстів на білінгвальній основі в межах компетентнісного, системного, особистісно орієнтованого й когнітивно-креативного підходів із дотриманням таких принципів: свідомого врахування інтерференції, дискурсивності (здійснення аналізу тексту в соціально-професійному / науковому контексті), залучення фонових знань зі спеціальності, компаративності (здійснення зіставного методу), рефлексивності, порівняного становлення білінгвальної перекладацької компетентності [10, с. 9]. Н. Гавриленко, керуючись особистісно-діяльнісним підходом, звертає увагу на методичні принципи, які набувають певної специфіки під час навчання перекладу: комунікативної

спрямованості, навчання в контексті міжкультурної парадигми, порівняльного аналізу, та окремі методичні принципи навчання студентів технічних спеціальностей науково-технічного перекладу: інтеграції знань з основної спеціальності, поетапного формування професійної компетентності, збереження культурної та національної самобутності [4, с. 35].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як свідчить проведений вище аналіз, принципи, сформульовані дослідниками першої групи, поширюються на навчання перекладу взагалі, безвідносно до його галузевої специфіки, за винятком доробку А. Христюбової [13]. Водночас принципи, запропоновані дослідниками другої групи, хоча й стосуються науково-технічного / технічного перекладу, спрямовані на студентів нелінгвістичних спеціальностей як суб'єктів освітнього процесу. Крім того, згадані вище науковці вказують на принципи навчання, які впливають із різних підходів. Отже, потребує конкретизації система принципів формування в майбутніх бакалаврів філології компетентності в письмовому науково-технічному перекладі згідно з виділеними нами особистісно-діяльнісним, компетентнісним, комунікативно-когнітивним, контекстним і міжкультурним підходами.

Мета статті – проаналізувати принципи, релевантні ефективному формуванню в майбутніх бакалаврів філології компетентності в письмовому науково-технічному перекладі.

Виклад основного матеріалу. Універсальним принципом сучасних антропоцентричних дидактичних підходів, до яких належить **особистісно-діяльнісний**, є врахування індивідуально-психологічних особливостей кожного студента, який корелює з методичним підходом *індивідуалізації* [6, с. 483–485]. У процесі навчання письмового науково-технічного перекладу викладач має враховувати і спеціально розробленими засобами впливати на мотиви студентів: пізнавальний, процесуальний, естетичний, прагматичний, мотив професійного досягнення [9, с. 99] (мотивувальна індивідуалізація); рівень сформованості всіх складників відповідної компетентності (регульовальна індивідуалізація); психофізіологічні особливості пам'яті, сприйняття, розуміння, уваги, ступінь інтелектуального розвитку (розвивальна індивідуалізація); приналежність до когнітивно-лінгвістичного, комунікативно-мовленнєвого чи змішаного типу, що співвідноситься з індивідуальним стилем навчальної діяльності (формувальна індивідуалізація).

Провідна роль спільної діяльності, діалогічного спілкування й *міжособистісної взаємодії* суб'єктів освітнього процесу є сучасною освітньою парадигмою. У контексті нашого дослідження вона реалізується як суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладача зі

студентами в ролі консультанта, радника, організатора здебільшого парної та групової роботи студентів над вирішенням перекладацьких завдань проблемного характеру, а також як міжособистісна взаємодія студентів. Дотримання цього принципу сприятиме формуванню соціально-комунікативної субкомпетентності майбутніх перекладачів через засвоєння норм і технік спілкування, прийнятих у професійній спільноті перекладачів. Реалізація принципів міжособистісної взаємодії й індивідуалізації має бути збалансованою, оскільки, як зазначає Ю. Троїцька [12, с. 123], соціалізація, яка веде до уніфікації певних суб'єктних характеристик, що сприяє нормалізації відносин між індивідами, перебуває в певній опозиції до індивідуалізації.

Принцип розвитку автономії [5] передбачає зниження ступеня керованості процесом ухвалення студентами перекладацьких рішень від повного керування з боку викладача, через часткове, до мінімального керування.

Принцип рефлексивності спрямований на виховання в студентів здатності до самоаналізу, самокорекції особистісних якостей, вироблення продуктивних способів самоорганізації навчальної й майбутньої професійної діяльності. А. Бударіна пропонує реалізацію цього принципу за допомогою методу міжпарадигмальної рефлексії, який виконує нормуючу функцію щодо майбутнього фахівця як суб'єкта професійної діяльності, надаючи підстави для оцінки професійних перспектив взаємодії з об'єктом і визначення меж і способів його перетворення, допустимих у даний момент. Маючи сформоване на міжпарадигмальному рівні уявлення про деякі перекладацькі операції, майбутній перекладач на основі оцінки своєї готовності використати варіанти накопиченого в цьому плані досвіду зможе більш точно вибрати стратегію щодо застосування необхідної операції на інтуїтивному рівні [1, с. 85].

У межах *компетентнісного підходу*, який визначає результативно-цільову спрямованість освітнього процесу, вважаємо за доцільне виокремити *принцип інтегративності* [2; 7] і *принцип поетапного розвитку професійної компетентності* [4].

Пошук способів вирішення перекладацького завдання, сам процес його вирішення і практична реалізація ухваленого рішення ставлять студента перед необхідністю використовувати спеціальні знання з теорії і практики перекладу, психології, стилістики, компаративної лінгвістики, міжкультурної комунікації, культури мовленнєвого спілкування тощо. Принцип *інтегративності* проявляється у взаємодії підсистем теоретичної й практичної підготовки, під час якої передбачається інтеграція багатьох дисциплін в одну [7, с. 95]. Реалізація цього принципу сприяє поглибленню й розширенню професійних знань, розвитку вмінь

узагальнення наукової інформації, знаходження причинно-наслідкової залежності, встановлення логічних зв'язків між предметами спеціальних дисциплін. У результаті цього формуються загальнопредметні вміння професійної діяльності [2, с. 60].

Згідно із Н. Гавриленко [4, с. 33], *принцип поетапного розвитку професійної компетентності* реалізується через розроблення на кожному етапі навчання (які співвідносяться з етапами науково-технічного перекладу) модулів, які включають професійні завдання й необхідні для їх вирішення знання, навички й уміння.

Із запропонованих А. Вербицьким [1, с. 4] принципів *контекстного* підходу ви вибрали ті, які найбільше відповідають предмету нашого дослідження, а саме *моделювання, проблемності, поєднання нових і традиційних педагогічних технологій, єдності навчання і виховання*.

Слідом за А. Бударіною, ми розглядаємо моделювання як проектування певної ситуації, що відображає фрагмент реальної дійсності з певними видами діяльності, конкретними діями, спрямованими на оволодіння певним способом діяльності [2, с. 59]. Моделювання уможлиблює на прикладі аналогів професійної діяльності поопераційно й поелементарно відпрацювати необхідні види професійної діяльності з адекватним мовленнєвим оформленням [2, с. 59]. *Принцип моделювання* в навчальній діяльності майбутніх письмових перекладачів цілісного змісту, форм і умов професійної діяльності фахівців передбачає створення квазіпрофесійного середовища, яке в сучасних умовах передбачає використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій як загального (текстовий редактор, пошукові системи, засоби електронної комунікації), так і професійного призначення (баз даних, тезаурусів, сайтів професійних спільнот і компаній певної галузі, електронних словників, корпусів текстів і програм-конкордансів, засобів машинного й автоматизованого перекладу текстів), а також поступове залучення студентів до виконання реальних перекладацьких проектів.

Принцип проблемності змісту навчання і процесу його розгортання спирається на той факт, що кожне перекладацьке завдання є проблемним за своєю суттю, оскільки передбачає не один варіант вирішення. Тому освітній процес має бути побудований як система проблемних ситуацій – комплекс вправ і завдань із поступовим їх ускладненням завдяки підвищенню ступеня проблемності й мінімізації керування з боку викладача, які пробуджують у студентів пізнавальний інтерес, активізуючи такі розумові операції, як аналіз, зіставлення, порівняння, синтез, абдукція (висунення і спростування гіпотез), а також потребують гнучкості й критичності мислення.

Принцип поєднання інноваційних і традиційних педагогічних технологій навчання передбачає

застосування проблемного навчання, ділової гри, методу проектів, технології «портфоліо», кейс-методу, зокрема його модифікованого варіанту – методу електронного кейсу.

Згідно із *принципом єдності навчання і виховання* особистості професіонала, у майбутнього перекладача мають бути сформовані такі морально-етичні якості, як почуття відповідальності за якість власної праці; об'єктивність і надійність; скромність, ввічливість, дотримання конфіденційності [14, с. 176]. Крім того, цей принцип передбачає розвиток регулятивної й вольової сфери: готовності діяти в екстремальних умовах, стійкості до інтенсивного розумового напруження, вміння регулювати й контролювати свій освітній / виробничий процес; цілеспрямованості, наполегливості, рішучості, організованості, самодисципліни [9, с. 101].

Застосування загально методичного *принципу комунікативності*, який ми виділяємо в межах **комунікативно-когнітивного підходу**, означає, що процес навчання, де це доцільно й можливо, будується адекватно процесу комунікації. У контексті навчання майбутніх письмових перекладачів науково-технічних текстів ми розглядаємо її двопланово. По-перше, як міжкультурну комунікацію в науковій сфері, де перекладач виконує роль «міжкультурного посередника, готового не тільки транслювати інформацію, а й перетворювати комунікативну ситуацію перекладу з рівня невідомості до рівня єдиного для всіх учасників взаємодії смислового розуміння» [11, с. 3]. По-друге, як професійну комунікацію в межах перекладацької спільноти між її учасниками: науково-технічним перекладачем, менеджером проекту, редактором, замовником, автором тексту оригіналу, фахівцями певної галузі.

Принципи когнітивної активності [13] й *компаративності* [4; 10; 13] корелюють із когнітивним складником згаданого підходу. Враховуючи те, що письмовий переклад є когнітивним процесом, який характеризується високою мисленнєвою активністю, його навчання має стимулювати розвиток «здатності до ймовірнісного прогнозування в оцінці ситуації й виборі способу дій під час рецепції й осмислення тексту оригіналу; здатності до смислового запам'ятовування й концентрації та розподілу уваги; уміння конструювати смисл письмового висловлювання, співвідносячи контекстуальне значення із ситуацією й фоновими знаннями тощо» [7, с. 95]. Способом реалізації цього принципу є когнітивна візуалізація [5] шляхом побудови смислової карти тексту, перегляду відео з демонстрацією матеріалів, обладнання, технологічних процесів, які необхідні студентам-філологам для набуття і розширення предметних знань у певній галузі.

Зміст принципу *компаративності* під час навчання науково-технічного перекладу зводиться

до свідомого зіставлення соціальних, культурних, лінгвістичних характеристик спеціального дискурсу двох мов із метою їх передачімовою перекладу з урахуванням комунікативної ситуації, в якій текст перекладу буде використовуватися [4, с. 32]. Перекладач повинен виявити, як те, що є загальним для відправника й отримувача висловлювання, так і те, що є відмінним і потребує відповідних перетворень під час перекладу [4, с. 32], що особливо актуальне для локалізації тексту оригіналу в іншомовній культурі. Свідомо-зіставний метод дозволяє студентам порівнювати виконані ними переклади з перекладами професійних перекладачів [10, с. 9], а також опрацьовувати електронні двомовні корпуси паралельних текстів. Оскільки застосування принципу компаративності поширюється на зіставлення лінгвосоціокультурних відмінностей мов перекладу, цей принцип є також компонентом **міжкультурного підходу**.

Висновки. Дотримання розглянутого в цій статті комплексу взаємопов'язаних і взаємодоповнювальних принципів, які впливають на всі складники освітнього процесу: цілі, зміст, методи, форми, засоби, систему вправ і завдань, контроль і оцінювання, дозволило побудувати цілісну систему формування у майбутніх бакалаврів філології компетентності в письмовому науково-технічному перекладі. Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в розробленні технології навчання письмового перекладу науково-технічних текстів на основі конкретизованих у цій статті принципів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бударина А. Использование принципа рефлексивности в профессиональной подготовке будущего лингвиста-переводчика. *Вестник РГУ им. И. Канта*. 2008. Вып. 5: Педагогические и психологические науки. С. 82–85.
2. Бударина А. Основные принципы использования педагогических технологий профессиональной подготовки лингвиста-переводчика в вузе. *Вестник РГУ им. И. Канта*. 2006. Вып. 5: Педагогические и психологические науки. С. 56–61.
3. Вербицкий А. Контекстный подход к иноязычной подготовке студентов. *Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета*. 2004. С. 1–8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontekstnyy-podhod-k-inoazychnoy-podgotovke-studentov>.
4. Гавриленко Н. Лингвистические и методические основы подготовки переводчиков с иностранного языка на русский в области науки и техники (на примере перевода с французского языка на русский) : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02. Москва, 2006. 50 с.
5. Леонова А. Развитие информационно-организационной компетенции будущего переводчика : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Казань, 2016. 218 с.
6. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класич-

них, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Бігич та ін. ; за заг. ред. С. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

7. Новикова О. Формирование профессиональной компетентности переводчика в процессе организации самостоятельной работы студентов: цели, условия, принципы. *Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова*. 2008. Т. 14. № 6. С. 92–95.

8. Попова О. Теоретико-методичні засади професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх перекладачів китайської мови в умовах університетської освіти : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04, 13.00.02. Одеса, 2017. 470 с.

9. Стрілець В. Психологічна модель студента – майбутнього письмового перекладача. *Вісник КНЛУ. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2018. № 29. С. 96–104.

10. Суханова Н. Обучение письменному переводу научно-технического текста на билингвальной

основе (франц. язык, технический вуз) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Тамбов, 2013. 20 с.

11. Ткаченко Н. Формирование межкультурной компетентности будущих переводчиков в процессе профессиональной подготовки в вузе : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Челябинск. 2011. 29 с.

12. Троицкая Ю. Формирование профессиональной мобильности переводчиков мультимедийными средствами : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Самара. 2017. 212 с.

13. Христюбова А. Методика обучения студентов переводческих факультетов письменному переводу текстов экономической тематики : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Нижний Новгород, 2013. 24 с.

14. Черноватий Л. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студентів вищих закладів освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця : Нова книга, 2013. 376 с.